

Araştırma Makalesi/Research Article

Savaş ve Mütareke Yıllarında İstanbul'dan Yapılan Altın Kaçakçılığı

Ömer Erden*

(ORCID: 0000-0003-2178-0301)

Makale Gönderim Tarihi

08.11.2022

Makale Kabul Tarihi

06.12.2022

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Erden, Ö., "Savaş ve Mütareke Yıllarında İstanbul'dan Yapılan Altın Kaçakçılığı", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan: 1549-1565.

APA: Erden, Ö. (2022). Savaş ve Mütareke Yıllarında İstanbul'dan Yapılan Altın Kaçakçılığı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1549-1565.

Öz

Ülkelerin sahip oldukları altın stoku özellikle zor zamanlar için önemli bir güvencedir. Zira altın uluslararası ticarete her zaman değerli olan bir alışveriş aracıdır. Bu durum savaş zamanlarında da böyledir. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda ülkedeki altın stokunu muhafaza etmek için bu emtianın dışarı çıkışını 22 Ekim 1914'te yasaklamıştır. Ancak aradaki kur farkından dolayı altın kaçakçılığı, bu işle uğraşanlar için oldukça karlı bir hale gelmiştir. Savaş zamanında bu vurgunculuğu kontrol etmek daha zor olduğu için İstanbul'dan yapılan altın kaçakçılığı büyük boyutlara ulaşmıştır. Mütareke döneminde de İstanbul'un İtilaf Devletlerinin kontrolünde olmasından yararlanan yabancılar, bu şehirden büyük miktarlarda altın kaçırmışlardır. Yabancı banka ve postaneler aracılığı ile yapılan bu kaçakçılık Osmanlı

---

* Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, omererden@odu.edu.tr.

Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Türkiye.

ekonomisine oldukça zarar vermiştir. 1914-1922 yılları arasında ülkedeki altın stokunun yüzde yetmiş beşi erimiştir. Bu azalışta altın kaçakçılığının önemli etkisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, altın, kaçakçılık, mütareke.

Gold Smuggling from Istanbul during the War and Armistice Years

Abstract

The gold reserves of the countries are an important resource for difficult times. Because gold is always a valuable trading tool in international trade. This is also the case in wartime. The Ottoman State banned the export of this commodity on October 22, 1914 in order to preserve the gold stock in the country during the First World War. However, due to the exchange rate difference, gold smuggling became a profitable business for those engaged in this business. Since it was more difficult to control this profiteering during the war, gold smuggling from Istanbul reached great proportions. Foreigners smuggled large amounts of gold from this city during the Armistice period when Istanbul was under the control of the Entente Powers. The smuggling through foreign banks and post offices caused great damage to the Ottoman economy. Between 1914 and 1922, seventy-five percent of the gold stock in the country decreased. Gold smuggling had a significant impact on this decrease.

Keywords: Istanbul, gold, smuggling, armistice.

Giriş

Parayı herkes tarafından kabul gören ortak değer, alışveriş için kullanılan araç, servet birikimini sağlayan ve kolaylaştıran nesne olarak tanımlayabiliriz. Para, genel olarak mal para ve itibari para olarak ikiye ayrılır. Mal para, dolaşımdaki değeri kadar madeni değere sahip olan paradır. Bu madenin karşılığı genellikle altın ve gümüş olur. Örneğin Osmanlı Devleti'nde para birimi olarak kullanılan altın ve gümüş sikkeler¹, madeni olarak da aynı değere sahiptiler. Yani bu sikkeler

---

¹ Sikke madeni para demektir. Arapça kökenli bir kelime olan sikke yerine akçe kelimesi de kullanılırdı. Eskiden çeşitli sikkelere (altın-gümüş vs.) çoğul olarak meskukat denirdi. Osmanlı Devleti'nde para birimi akçedir. Akçe ak sikke demektir ve bir sikkenin ayarını diğer sikkelere göre ölçer. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Yayınevi, İstanbul 1977, s. 239; Niyazi Berkes, *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi, C.II*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975, s.100; Osmanlı Devleti'nden

eritilip külçe haline getirildiklerinde de değerinden hiçbir şey kaybetmezlerdi. İtibari para ise toplumda kabul gördüğü nominal değer kadar gerçek değere sahip olan paradır. Banknot yani kâğıt parayı bu para çeşidine örnek olarak gösterebiliriz. Bu para çeşidinin mal olarak hiçbir değeri yoktur. Ancak piyasada altın ve gümüş parayı temsilen tedavülde olur. Altın ve gümüş paranın yerine kullanıldığı için bu paraya kaime denir. Genellikle dolaşımda olan kâğıt paranın değeri kadar ya da ona yakın miktarda hazinede altın ve gümüş bulunuyorsa bu paranın alım gücü altın ve gümüş paranın alım gücüyle aynı olur. Fakat çıkarılan kâğıt paranın değeri kadar hazinede altın ve gümüş yoksa, yani karşılıksız olarak basılmışsa bu paranın alım gücü düşer ve piyasada enflasyona sebep olur.²

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmud'un ölümünden sonra sikke basımında belli bir standardı sağlamak üzere bazı düzenlemeler yapıldı. Bu dönemde İngiltere ve Fransa'dan sikke basımında kullanmak için makineler getirildi. Altın lira ve gümüş kuruştan oluşan çift metalli düzene geçildi. Bir altın lira yüz kuruş sabit değerle piyasaya sürüldü. 1844'ten 1914'e kadar 1 altın sikke 7.216 gram ağırlığında ve 22/24 ya da yüzde 91,67 ayarındaydı. 1 gümüş kuruşta 1 gram saf gümüş bulunuyordu. 1922'ye kadar Osmanlı Devleti'nin piyasaya sürdüğü tüm altın ve gümüş sikkeler 1844'te belirlenen standartlara uygun olarak basıldı. Ayrıca 1 İngiliz sterlini 1914'e kadar 1,10 Osmanlı altın lirası değerindeydi.³

Birinci Dünya Savaşı Döneminde Altın Para Kullanımı

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da altın ve gümüş paraların yerine kâğıt paraların yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz.⁴ Ancak Birinci Dünya Savaşı'na kadar piyasalarda ağırlıklı olarak altın ve gümüş sikkelerin kullanımına devam

---

günümüze intikal eden ilk akçeler Orhan Gazi dönemine ait olan gümüş madeni paralardır. Akçe Osmanlı Devleti'nde kullanılan gümüş para birimidir. Halil Sahillioğlu, "Akçe" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1989, s. 224.

² Ali Akyıldız, *Para Pul Oldu Osmanlıda Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 21-22.

³ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.225-226.

⁴ Catherine Eagleton, Jonathan Williams vd., çev. Fadime Kahya, *Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.317-320.

edildi. Bu döneme kadar kâğıt paraların altın karşılığı bulunuyordu ve istendiği zaman altına çevrilebiliyordu. Fakat Birinci Dünya Savaşı süresince ve sonrasında kâğıt paraların altına çevrilmesi işlemine ara verildi. Tabi savaşa katılan ülkelerin bu dönemde ellerindeki altın stoklarının büyük oranda azalması da bunda etkili oldu.⁵ Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte altın sikkeden kâğıt paraya hızlı bir geçiş başladı. Bunun temel nedeni savaşın getirdiği ağır ekonomik yükten dolayı artan nakit ihtiyacını karşılama düşüncesi idi. Savaşın sebep olduğu olağanüstü ekonomik şartlardan dolayı devletler altını merkez bankalarında tutmak istediler. Buna karşılık piyasaya kâğıt para sürdüler. Teoride bir kişi elindeki kâğıt parayı altın sikke ile değiştirebiliyordu ancak pratikte halkın altın talep etmemesi için her şey yapılıyordu.⁶ Tabi tüm bu uygulamaların temelinde altın ve gümüş gibi değerli madenlerin ülke dışına çıkmasına engel olma arzusu yatıyordu.

Birinci Dünya Savaşı devletlerin maddi olarak da önemli kayıplara uğramasına ve ekonomik istikrarsızlığa neden oldu. Özellikle savaşa katılan devletler, masrafları karşılamak için büyük miktarda karşılıksız para basmaya başladılar. Altın karşılığı olmayan bu para basma işlemi savaş süresince ve savaş sonrasında devasa bir enflasyonun doğmasına yol açtı.⁷ Karşılıksız para basma işleminin en önemli nedenlerinden birisi de ülkede altın stokunun az olması ve bu stokun olabildiğince elde tutulmak istenmesiydi. Zira, altın savaşın ağır ekonomik koşullarında acil ihtiyaçları temin etmek için kullanılacak uluslararası değeri olan bir alışveriş aracıydı. 1917'de Maliye Nazırlığı görevini üstlenen Cavid Bey'in ifadesiyle savaş döneminde altın, silahlar kadar önemliydi. Bu nedenle tüm ülkelerin yaptığı gibi Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Savaşı boyunca ülkedeki altının yurt dışına çıkarılmasını engellemek için bazı tedbirler aldı.⁸

⁵ Vildan Serin, *Para Politikası (Tarihi Teorik Gelişmeler ve Türkiye Uygulaması)*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1987, s.33

⁶ Eagleton, *a.g.e.*, s.333-334

⁷ Ramazan Kutoğlu, *Türkiye Ekonomisi (1838-2010)*, Orion Kitapevi, Ankara 2015, s. 222-223

⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, C.III, Kısım. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1991, s. 502-503; Akdoğan, *a.g.e.*, s. 332.

Savaş Döneminde İstanbul'dan Yapılan Altın Kaçakçılığına Karşı Alınan Tedbirler

Osmanlı para sistemindeki en büyük sorunlardan birisi de altın sikkelerin ayarının yüksek olmasından dolayı ülke dışına çıkarılarak yüksek fiyatlarla bozdurulması idi. Ayar farkından dolayı elde edilen yüksek kar altın paraların dışarıya çıkarılmasını oldukça cazip hale getiriyordu. Osmanlı Devleti ülke ekonomisine oldukça zarar veren bu vurgunculuğa engel olmak için zaman zaman altın ve gümüş gibi bazı değerli madenlerin yurt dışına çıkarılmasını yasaklayan kanunlar çıkardı. Buna paralel olarak da bu değerli madenlerin ithalatını teşvik etti.⁹ Altın kaçakçılığından elde edilen kazançta bir örnek verecek olursak, Maliye Nazırı Cavid Bey'in Meclis-i Mebusan 'da 21 Şubat 1918'de yaptığı bütçe ile ilgili konuşmasında ifade ettiği üzere, bir kâğıt Osmanlı lirası on sekiz Mark ediyordu. Bir altın Osmanlı lirasını beş Osmanlı kâğıt lirasıyla değiştirmek mümkündü. Beş kâğıt Osmanlı lirasıyla doksan beş Mark alınabiliyordu. Doksan beş Mark yaklaşık beş Alman altın lirası yapıyordu. Yani bir altın Osmanlı lirasına Almanya'da beş altın Alman lirası alınabiliyordu ki aradaki bu fark vurgunculuk yapanlar için muazzam bir kar anlamına geliyordu. Osmanlı altın lirası benzer şekilde birçok ülkenin para biriminden değerliydi.¹⁰

Altın sikkelerin değeri Osmanlı Devleti içerisinde dahi şehirden şehire farklılık gösteriyordu. Örneğin 1914'te bir altın liranın değeri İstanbul ve Bursa'da 108 kuruş iken Edirne'de 123 kuruş, Halep'te 127 kuruş, Şam'da ise 130 kuruş idi. Yani İstanbul'dan 108 kuruşa alınan bir lira Şam'da 130 kuruşa bozduruluyordu. Osmanlı Devleti'nde İstanbul ile taşra arasındaki sikkelerin değerini yakından takip eden sarraflar, aradaki farktan dolayı büyük kazançlar elde ediyorlardı.¹¹ Ekonomi literatüründe arbitraj olarak isimlendirilen bu işlem¹² Osmanlı Devleti için özellikle Birinci Dünya Savaşı döneminde büyük bir sorun haline

⁹ Akyıldız, *a.g.e.*, s. 32-33

¹⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İctima Senesi. 4, C. II, 21 Şubat 1334 (1918), TBBM Basımevi, Ankara 1991, s. 431; Zafer Toprak, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi (Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de devletçilik 1914-1918)*, Homer Kitapevi, İstanbul 2003, s. 368.

¹¹ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara 1994, s.119.

¹² Pamuk, *a.g.e.*, s.24-25

geldi. Bu nedenle Maliye Nazırı Talat Paşa, 22 Ekim 1914'te Sadrazamlık makamına gönderdiği telgrafında para halinde ya da külçe olarak altın ihracının yasaklanmasının mevcut savaş halinden dolayı oldukça önemli olduğunu belirterek bu konuda gerekli irade-i seniyyenin bir an önce çıkarılmasını istedi.¹³

Ertesi günü çıkarılan altın ihracının yasaklanması hakkındaki geçici kanun gereğince artık Maliye Nezareti'nin izni olmadan sikke ya da külçe halindeki altının Osmanlı Devleti'nin sınırları dışarısına çıkarılması yasaklandı. Kanuna aykırı şekilde kaçak yollardan ihraç edilmek istenilen altınlara el konulacağı gibi bunu yapanlar üç aydan iki seneye kadar hapis cezasına çarptırılacaklardı. Yolcular zaruri harcamaları için toplumdaki mevkilerine ve gidecekleri yerin mesafesine göre Maliye Nezareti'nce belirlenen miktarda altını yanlarında götürebileceklerdi. El konulan altınlara ilgili biri altının sahibinde diğeri de müsadere eden memurda kalmak üzere iki adet zabıt varakası düzenlenecekti. Zabıt varakasını düzenlemeyen memurlar hakkında devlet malını zimmetine geçirmiş gibi cezai işlem yapılacaktı. Meclis-i Umumi henüz çalışmalarına başlamadığı için bu kanun tasarısı muvakkaten yani geçici kaydıyla yürürlüğe konulmuştu. Kanun tasarısının altına, Meclis-i Umumi toplandığında kanunlaşması için teklifte bulunulacağı kaydı düşülmüştü.¹⁴

Tasarı, Meclis-i Mebusan'ın 22 Kasım 1915 (9 Teşrin-i sani 1331) tarihli toplantısında aynen kabul edildiği gibi¹⁵ Meclis-i Ayan'ın 14 Ocak 1916 (7 Kanun-i sani 1331) tarihli toplantısında da görüşülerek kabul edildi. Meclis-i Ayan'daki görüşmelerden anlaşılacağı üzere bu kanun Birinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşullarından istifade edilerek ülkedeki altın rezervlerinin yurt dışına çıkarılmasına engel olmak amacıyla hazırlanmıştı. Bu kanunun ne kadar süre yürürlükte kalacağı ile ilgili bir kayıt bulunmamasına rağmen, Maliye Müsteşarı Tahsin Bey'in ifade ettiği gibi savaşın sona ermesiyle birlikte mevcut şartlar değerlendirilerek yürürlükten kaldırılacaktı. Esasen belli miktarın

¹³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İ.MMS. 191-11-1

¹⁴ BOA., İ.MMS. 191-11-4; *Düstur*, C. VI, II. Tertib, Dersaadet Matbaa-i Amire, İstanbul 1334, s. 1367-1368; *Takvim-i Vekayi*, 17 Zilhicce 1332/24 Teşrin-i evvel 1330.

¹⁵ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima Senesi. 2, C. I, 9 Teşrin-i Sani 1331 (1915), TBBM Basımevi, Ankara 1991, s.10.

üzerinde altının ülke dışına çıkarılması sadece Osmanlı Devleti'nde değil, savaş nedeniyle tüm ülkelerde yasaklanmıştı.¹⁶ Gerekli irade-i seniyyenin 31 Ocak 1916'da (18 Kanun-i sani 1331) ilanı ile birlikte ilgili kanun yürürlüğe girmiş oldu.¹⁷

Söz konusu kanunla hapis ve yakalanan altınlara el konulması gibi sert tedbirler alınmış olsa da savaş zamanında kaçak yollarla yurt dışına büyük miktarda altın çıkarıldığı anlaşılıyor. Özellikle İstanbul'dan tarafsız bir ülke olan İsviçre'ye para göndermek oldukça kolay olduğu için tütün tüccarları İsviçre'deki Vitalis isimli tütün tüccarına veya diğer tüccarlara tütün ticareti maskesi altında büyük miktarda para havale etmişti.¹⁸

Bu şekilde ticari faaliyet bahanesiyle yurt dışına altın kaçırıldığı gibi yurt içinde de altın sikke-kaime arasındaki fiyat farkından faydalanılarak vurgunculuk yapılıyordu. Başkumandan Vekili Enver Paşa bu vurgunculuğa engel olmak ve dolaşımdaki kaimenin değerini korumak için altınla alışverişi yasaklayan bir kararname yayınladı. Bu kararname ile ülke dahilinde bir yerden başka bir yere altın nakli yasaklandı. Özellikle sarraflar, banka memurları İstanbul'dan elde ettikleri altın sikkeleri Anadolu'ya geçirerek bunları fiyatı daha düşük olan kaimelerle değiştiriyorlar ve aradaki fiyat farkından dolayı büyük gelir elde ediyorlardı. Tabi bu vurgunculuk kaimelerin değerinin düşmesine ve ekonominin olumsuz etkilenmesine neden oluyordu.¹⁹ İstanbul'dan ayrılan yolcuların da üzerlerinde önemli miktarda altın çıkardıkları oluyordu. Bu işle uğraşanlar, İstanbul'dan deniz yoluyla İzmit'e gelerek buradan istedikleri yere trenle ya da kara yoluyla altın kaçırıyorlardı. İzmit'e giren çıkanlar aranmadığı için burası altın kaçakçılığının merkezi haline gelmişti.²⁰ Özellikle erkekler tarafından aranmaları mümkün olmadığından bu iş için sık sık kadın yolcular

¹⁶ *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre 3, İçtima. 2, C.I, 7 Kanun-i sani 1331 (1915), TBMM Basımevi, Ankara 1990, s.365-369.

¹⁷ BOA, DH.İ.UM.022.3.038.03

¹⁸ BOA, DH.İ.UM.EK.030.027.01.

¹⁹ Akyıldız, *a.g.e.*, s.336-341

²⁰ BOA, DH.İ.UM.020.13.04.26.04

kullanılıyordu. Bu nedenle İzmit iskelesine gelen kadın yolcuların üzerlerini aramak üzere bir kadın memur görevlendirilmişti.²¹

Mütareke Döneminde İstanbul'dan Yapılan Altın Kaçaklığı Olayları

Maliye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede İstanbul'dan Rusya'ya sikke ve külçe halinde önemli miktarda altın kaçırıldığı haberlerinin alındığı belirtilerek emniyet müdürlüğünce gerekli tedbirlerin alınması isteniyordu.²² Muhtemelen Bolşevik İhtilali sonrası bölgedeki karışıklıklardan istifade eden vurguncular İstanbul'dan kaçırıldıkları altınları Rusya'da çok daha yüksek fiyata satarak önemli miktarda kar elde ediyorlardı. Bilhassa Mütareke döneminde Karadeniz'den ve diğer bölgelerden nakliyat serbest bırakıldığı için İstanbul'dan ve Anadolu'dan Rusya'ya büyük miktarlarda altın kaçırılmaya başlandı. Kaçakçılar bu altınları Bolşevik İhtilali sonrası Rusya'da rublenin değeri düştüğü için burada bozduruyor ve aradaki fiyat farkından büyük gelir elde ediyorlardı. Maliye Nezareti yurt dışına altın kaçırma olaylarının artmasından dolayı Dahiliye Nezareti'nden, dışarıya çıkacak yolcuların titizlikle aranması için polis ve jandarma memurlarının gümrük memurlarına yardımcı olmalarını istemişti.²³

26 Şubat 1919'da İngiliz, Fransız ve İtalyan komiserliklerine başvurularak altın ve gümüş sikkelerin ülke dışına çıkarılmasının yasak olduğu bildirildi. Bu kararın vurgunculuğa engel olmak için ve memleketin genel menfaati düşünülerek alındığı belirtildi.²⁴ 31 Ocak 1916 tarihli altın ihracının yasaklanması ile ilgili kanunun ve gümüş sikke ihracının geçici olarak yasaklanması ile ilgili Meclis-i Vükela kararının özenle uygulanması İtilaf komiserliklerinden talep edildi.²⁵ Fransız Komiserliği muhtemelen bu müracaatı bahane ederek İstanbul'dan kalkan vapurlarda yolcuları aramaya başladı. 1919 Nisan ayında üç Fransız subayı yanlarında bir askerle Gülcemal Vapuru'na gelerek yolcuların üzerlerini aradı. Bu subaylar yolcuların üzerlerinde

²¹ BOA, DH.İ.UM.020.13.04.26.03

²² BOA, DH.EUM.6.Şb.028.056.01

²³ BOA, DH.EUM.6.Şb.028.056.02

²⁴ BOA, MV. 214-93

²⁵ BOA, DH.İ.UM.022.3.038.01

buldukları az miktarda altın ve gümüş sikkeye ve iki revolve el koydu. Şam Vapuru'na gelen iki Fransız subayı da benzer şekilde hareket ettiler.²⁶ Olayın vahameti Osmanlı başkentinde İtilaf subaylarının yaptıkları bu muamele, devletin egemenlik haklarının açıkça çiğnenmesi anlamına geliyordu. Ancak esaret altındaki bir ülkenin vatandaşları bu şekilde yabancılar tarafından aranabilirdi. Osmanlı Hükümeti durumun vahametini fark etmiş olacak ki Bahriye nezareti tarafından olayın Fransız Komiserliği nezdinde protesto edilmesi istendi. Fransız Komiserliği'nin, sadece altın kaçakçılığına engel olmak için bu aramanın yapıldığını ve bunun Osmanlı Hükümeti'nin menfaatlerine uygun olduğunu bildirmesi üzerine, hiç değilse bundan sonraki aramalara Osmanlı subaylarının da katılması ve aramaların Osmanlı subaylarınca yapılması istendi.²⁷

Maliye Nezareti tarafından ilgili makamlara gönderilen telgraflardan anlaşıldığı kadarıyla, özellikle İstanbul'un işgali sonrası yabancılar tarafından yapılan altın kaçakçılığı önemli oranda artmıştı. Örneğin Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 3 Mayıs 1921 tarihli telgrafta Galata sarraflarından Hatem-Makris,-Safra biraderlerin, Altıntop biraderlerin ve Kontuvar Liyon Alman şirketinin İstanbul'dan yurt dışına Urban Ekspres memurları ve Atina'ya giden yolcular vasıtasıyla düzenli bir şekilde altın kaçırdıklarının haber alındığı belirtiliyor ve gerekli önlemlerin alınması talep ediliyordu.²⁸ Aynı gün Dahiliye Nezareti tarafından polis müdüriyetine gönderilen telgrafta ilgililer hakkında gizli bir şekilde gerekli takibatın yapılması ve delillerin toplanarak sonucun kendilerine bildirilmesi isteniyordu.²⁹ Durumun trajikomik tarafı polis tarafından gerekli takibat gizli bir şekilde yapılacak, ancak yeterli deliller toplandıktan sonra işgal yönetimine müracaat edilebilecekti. Polisin bu delilleri toplarken yabancıları arama yetkisi yoktu. Hatta altın kaçırıldığını tespit dahi etse müdahale edemiyordu. Haliyle yabancıların işgal altındaki İstanbul'dan yurt dışına altın kaçırırken hiçbir engelle karşılaşmadıkları ortadaydı. Polisin arama yapmadan, baskın yapmadan delil toplaması pek de mümkün görünmüyordu.

---

²⁶ BOA, DH.EUM. AYŞ.013.0106.01

²⁷ BOA, DH.EUM. AYŞ.013.0106.01

²⁸ BOA, DH.KMS.06.1.012.02

²⁹ BOA, DH.KMS.06.1.012.01

Yine Maliye Nezareti tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 14 Ekim 1921 tarihli başka bir telgrafta yabancı postaneler vasıtasıyla yurt dışına paket halinde altın kaçırıldığına haber alındığı bildiriliyor, buna engel olunması için Hariciye Nezareti'nin İtilaf komiserlikleri nezdinde gerekli teşebbüste bulunması isteniyordu.³⁰ Polisin müdahale yetkisi olmadığından altın kaçakçılığına engel olunması keyfiyeti İtilaf komiserliklerinin insafına bırakılıyordu. İstanbul Polisi, müdahale yetkisi olmamasına rağmen bu vurgunculuğa engel olmak için elinden geleni yapıyordu. Polis Müdüriyeti'nin gönderdiği 19 Ekim 1921 tarihli rapor, yabancıların İstanbul'dan nasıl ellerini kollarını sallayarak altın kaçırdıklarına güzel bir örnek teşkil ediyordu. Raporla anlatılanlara bakılırsa, 18 Ekim'de saat 11 civarı İtalyan Postanesi'nin "t" işaretli 69 numaralı otomobili ile Ticaret-i Bahri Sefid Bankası'na gelen şahıslar yanlarında bavullarla ve banka hademelerinden birisinin sırtında, muhtemelen içerisinde altın sikke olan bir çuvala otomobile binerek doğrudan Galata'daki Amerikan Ekspres Kumpanyası'nın bulunduğu Nişantacyan Hanı'nın bodrum kapısına gelmişler ve yanlarındaki bavullarla, çuvalı içeri vermişlerdi. Akşam saat 5:30 civarı aynı hanın kapısından iki çanta ve bir çuval alınarak 3/908 numaralı otomobile Ticaret-i Bahri Sefid Bankası'na götürülmüş ve akşam saat 7 ile 7:30 da aynı otomobile çuval ve çantalar İtalyan Bankası'na nakledilmişti. Ertesi günü sabah saat 10 civarı aynı otomobil, içinde altın sikke olan iki çuvala, iki çantayı Osmanlı Bankası'ndan alarak Bahri Sefid Ticaret Bankası'na nakletmişlerdi. Aynı şahıslar, saat 12:30 civarı aynı çuval ve çantalarla Osmanlı Bankası'ndan üç defa aldıkları paraları 3/474 numaralı otomobile Amerikan Ekspres Kumpanyası'nın bodrum katının Domuzhane Sokağı'ndaki kapısından içeriye teslim etmişlerdi. Otomobilin şoförünün bildirdiğine göre; altınlar küçük ölçekli tahta kutuların içerisine konulmuştu. Amerikan Ekspres Kumpanyası, Osmanlı Bankası'ndan çıkardıkları bu altınları İtalyan Postanesi vasıtasıyla yurt dışına gönderiyordu.³¹

Polisin bu tahkikatı şunu gösteriyordu ki; yabancılar bankalardan temin ettikleri altınları çok kolay bir şekilde yabancı postaneler vasıtasıyla yurt dışına gönderebiliyorlardı. Polis bu kaçakçılığı tüm

³⁰ BOA, HR. SYS. 02583.012.01

³¹ BOA, HR. SYS. 02583.012.03

ayrıntısıyla tespit etmesine rağmen arama yetkisi olmadığı için eli kolu bağlı, seyretmek durumunda kalıyordu. Yabancıların gizleme gereği duymadan, göz göre göre bu kadar rahat bir şekilde yurt dışına altın kaçırabilmeleri şüphesiz işgal yönetiminin buna göz yummasından kaynaklanıyordu. Polisin sıkı takibi sonucunda ortaya çıkarılan, İtalyan Postanesi ve Amerikan Bahri Sefid Bankası vasıtasıyla yapılan altın kaçakçılığı o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki bu yüzden İstanbul'da altının değeri her geçen gün artıyordu. Bu nedenle Maliye Nezareti, Osmanlı ekonomisine oldukça zarar veren bu kaçakçılığın engellenmesi için İtilaf Devletleri komiserlikleri nezdinde bir an önce teşebbüste bulunması konusunda Hariciye Nezareti'nin harekete geçmesini istedi.³² Ancak aradan 10 günden fazla zaman geçmesine rağmen hiçbir teşebbüsün olmadığı görülünce Maliye Nezareti 2 Kasım 1921'de tekrar Hariciye Nezareti'ne müracaat ederek, polisten gelen yeni raporların yabancıların İtalyan Postanesi vasıtasıyla büyük miktarda altın kaçırdıklarını kesin şekilde ortaya koyduğunu bildirdi. Bu bilgilere istinaden İstanbul'daki para değiş tokuş (kombiyo) buhranının temel nedeni olan bu vurgunculuğun kesinlikle engellenmesi için bir an önce itilaf komiserliklerine gerekli müracaatın yapılmasını istedi.³³

Hariciye Nezareti'nin bu konudaki müracaatı üzerine İngiliz, Fransız, İtalyan fevkalade komiserlikleri tarafından 4 Kasım'da verilen ortak cevapta; altın ihracını yasaklayan kanunun ahkâmının tamamıyla uygulanması için ilgililere gerekli talimatta bulunulduğu ve buna muhalif hareket edenlere karşı kanunda öngörülen cezaların uygulanması için Osmanlı memurlarına yardım etmeleri hususunda İtilaf subaylarına icap eden emirlerin verildiği bildirildi.³⁴ İstanbul'daki işgal yönetimi her ne kadar postaneler vasıtasıyla altın kaçakçılığına engel olmuş görünse de kaçakçılar başka yollardan yurt dışına altın kaçırmaya devam etti. Özellikle Anadolu'daki Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine Türkiye'yi terk eden yabancılar yanlarında önemli miktarlarda altını da götürmeye başladılar. Bu yabancıların İstanbul'da işgal yönetiminin denetiminde olan rıhtımlarda, hiçbir kontrole tabi olmadan yanlarında istedikleri kadar

---

³² BOA, HR. SYS. 02583.012.04

³³ BOA, HR. SYS. 02583.012.07

³⁴ BOA, HR. SYS. 02583.012.08

altınla ülkeyi terk etmeleri mümkün oluyordu. Ülkeyi terk eden Rumlar, Galata'daki Rüsumat Baş Müdüriyeti'nin İngilizlerin kontrolünde olan kısımlarından hiçbir muayeneye tabi olmadan eşyalarıyla birlikte vapurlara biniyorlardı. Aynı şekilde Fransızların işgal ettikleri Yalı Köşkü'ndeki vapurlarla cephane adı altında ve silahlı askerlerin himayesinde Dö İtalyan Şark-i Karib Ticaret Bankası'na ait sandıklar kontrol edilmeksizin taşınıyordu. Bu sandıkların içerisinde bol miktarda altın da kaçırıldığı bilinmekteydi. Yine ülkeden ayrılan İtilaf subay ve askerleri yanlarında götürebildikleri kadar altın götürüyorlardı. Bu subay ve askerler hiçbir şekilde aramaya tabi tutulmuyorlardı.³⁵ Yine Simpson Ekspres Treni ile Fransız Postanesi tarafından çuvalar içerisinde büyük miktarda altın kaçırıldığı tespit edilmesine rağmen İtilaf Devletleri ile siyasi ilişkilerin bozulacağı düşünülerek gerekli müdahalede bulunulamamıştı.³⁶

Tüm bu kaçakçılık faaliyetleri sonucunda Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke döneminde ülkedeki altın stokunun eridiğini söyleyebiliriz. Savaştan önce 62 milyon Lira olduğu tahmin edilen ülkedeki altın stoku 1922 yılı sonunda dörtte bire inmişti.³⁷ Altın stokunun bu denli azalmasında ülkeden ayrılan Arap topraklarında kalan altınların etkisi olduğu kadar yurt dışına kaçırılan altınların da önemli oranda payı vardır. Bu durum Ankara Hükümeti'nin de gerek Milli Mücadele döneminde gerekse sonrasında altın kaçakçılığıyla kararlı bir şekilde mücadele etmesine ve ülkedeki altın stokunu korumak için daha önce alınan tedbirleri devam ettirmesine neden olmuştur.³⁸

Sonuç

İstanbul sadece Osmanlı Devleti'nin başkenti değildir, aynı zamanda ülkenin ticaret merkezidir. Bundan dolayı İstanbul paranın da yoğun olarak kullanıldığı bir şehirdir. Osmanlı para sistemi büyük oranda altına dayalı olduğu için ülkedeki altın stokunun da büyük kısmının İstanbul'da olduğunu söyleyebiliriz. Birinci Dünya Savaşı döneminde uluslararası ticari değere sahip olan altına talep oldukça artmış ve aradaki değer farkından dolayı ticari faaliyet maskesi altında Osmanlı

³⁵ BOA, HR. İM.073.049.02

³⁶ BOA, HR. İM.046.039.01

³⁷ Eldem, *a.g.e.*, s.141.

³⁸ BCA, 30.10/180-242—1-4

Devleti'nin altın stoku, yasaklanmış olmasına rağmen yurt dışına kaçırılmaya başlanmıştır. Bu kaçakçılığı özellikle İstanbul'daki yabancıların ve azınlıkların ticari faaliyet maskesi altında yürüttükleri görülüyor. Tabii bu durum ülkede enflasyonun artmasına neden olmuştur. Mütareke döneminde ise bu kaçakçılık artık önlenemez boyutlara gelmiştir. Aslında ülkedeki altınların yurt dışına çıkarılması kanunla yasaklanmış olmasına rağmen tamamen İtilaf Devletlerinin kontrolünde olan İstanbul'dan yabancı şirketler, bankalar, postaneler ciddi bir kontrol olmadığı için ellerini kollarını sallayarak altın kaçırmışlardır. Osmanlı ekonomisini de kontrol eden bu unsurlar adeta ülkedeki altın stokunu yağmalamışlardır. Bu yağmalamada İstanbul'daki işgal yönetiminin de rolü olmuştur. Bu işgal yönetimi İstanbul'daki yabancı unsurların altın kaçırmalarına göz yummuştur. Aslında bu durum bir ülkeyi sömürmenin başka bir şeklidir diyebiliriz. Nihayetinde ülkedeki altın stoku dörtte üç oranında azalmış, bu eksiklik cumhuriyet döneminde Türkiye ekonomisini olumsuz şekilde etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Bunun farkında olan Ankara Hükümeti her ne kadar İstanbul'dan kaçırılan altınlar için bir şey yapamamış olsa da Anadolu'dan özellikle Antalya ve İzmir üzerinden yapılan altın kaçakçılığını engellemek için sert tedbirler almıştır. Altın kaçakçılığı ile kararlı bir şekilde mücadele Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Cumhuriyet yönetimi bir taraftan yurt dışına altın ihracını yasaklarken diğer taraftan kâğıt para kullanımını arttırmaya çalışmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10/180-242—1-4
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.MMS. 191-11-1
B.O.A., İ.MMS. 191-11-4.
BOA, DH.İ.UM.022.3.038.03
BOA, DH.İ.UM.EK.030.027.01.
BOA, DH.İ.UM.020.13.04.26.04
BOA, DH.İ.UM.020.13.04.26.03
BOA, DH.EUM.6.Şb.028.056.01
BOA, DH.EUM.6.Şb.028.056.02
BOA, MV. 214-93

BOA, DH.İ.UM.022.3.038.01
 BOA, DH.EUM. AYŞ.013.0106.01
 BOA, DH.EUM. AYŞ.013.0106.01
 BOA, DH.KMS.06.1.012.02
 BOA, DH.KMS.06.1.012.01
 BOA, HR. SYS. 02583.012.01
 BOA, HR. SYS. 02583.012.03
 BOA, HR. SYS. 02583.012.04
 BOA, HR. SYS. 02583.012.07
 BOA, HR. SYS. 02583.012.08
 BOA, HR. İM.073.049.02
 BOA, HR. İM.046.039.01

Gazeteler

Takvim-i Vekayi, 17 Zilhicce 1332/24 Teşrin-i evvel 1330.

Resmi Yayınlar

Düstur, C. VI, II. Tertib, Dersaadet Matbaa-i Amire, İstanbul 1334

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima. 2, C.I, 7 Kanun-i sani 1331 (1915), TBMM Basımevi, Ankara 1990.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi. 2, C. I, 9 Teşrin-i Sani 1331 (1915), TBMM Basımevi, Ankara 1991.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre 3, İçtima Senesi. 4, C. II, 21 Şubat 1334 (1918), TBMM Basımevi, Ankara 1991.

Kitap ve Makaleler

Akyıldız, Ali, *Para Pul Oldu Osmanlıda Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.III, Kısım. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Berkes Niyazi, *100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi*, C.II, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1975.

Eagleton, Catherine, William Jonathan s vd., çev. Fadime Kahya, *Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Eldem, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Hançerlioğlu, Orhan, *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Yayınevi, İstanbul 1977.

Kutoğlu, Ramazan, *Türkiye Ekonomisi (1838-2010)*, Orion Kitapevi, Ankara 2015.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

Sahillioğlu, Halil, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1989.

Serin, Vildan, *Para Politikası (Tarihi Teorik Gelişmeler ve Türkiye Uygulaması)*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1987.

Toprak, Zafer, *İttihad-Terakki ve Cihan Harbi (Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918)*, Homer Kitapevi, İstanbul 2003.

Extended Abstract

The gold reserves of the countries are an important resource for difficult times. Because gold is always a valuable trading tool in international trade. This is also the case in wartime. The Ottoman State banned the export of this commodity on October 22, 1914 in order to preserve the gold stock in the country during the First World War. However, due to the exchange rate difference, gold smuggling became a profitable business for those engaged in this business. Since it was more difficult to control this profiteering during the war, gold smuggling from Istanbul reached great proportions. Foreigners smuggled large amounts of gold from this city during the Armistice period when Istanbul was under the control of the Entente Powers. The smuggling through foreign banks and post offices caused great damage to the Ottoman economy. Between 1914 and 1922, seventy-five percent of the gold stock in the country decreased. Gold smuggling had a significant impact on this decrease.

Istanbul became the center of gold smuggling, and smuggling from this city reached great proportions. The occupation of Istanbul by the Allied Powers on March 16, 1920, led to an increase in gold smuggling. The Entente administration in Istanbul secretly supported this gold smuggling, and smuggling activities effectively increased in this period. Although the Istanbul police did their best to prevent this smuggling, they often had to follow these smugglers from afar, as they did not have the authority to search and intervene. It was almost as if the Istanbul police were tied in the face of this smuggling. In order to prevent this smuggling, which was very damaging to the country's economy, the Ottoman Government's request from the occupation administration of the Allied Powers in Istanbul did not yield any results. Especially foreign companies, non-Muslims, and dealers in Istanbul continued to smuggle gold abroad with the indirect support of the Allies.

Gold smuggling continued during the evacuation of Istanbul by the occupation forces after the success of the War of National Independence . The Greeks who left the country were getting on the ferries with their belongings without being subjected to any inspection from the Head Directorate in Galata (Rüşumat) that was under the

control of the British. Likewise, the chests belonging to the Dö Italian Şark-i Karib Commercial Bank were transported without checking under the name of ammunition and under the auspices of armed soldiers with the ferries in the Yalı Mansion, which was occupied by the French. It was known that a large amount of gold was also smuggled in these chests. Again, the Entente officers and soldiers who left the country were taking as much gold as they could with them. These officers and soldiers were not searched in any way. Although it was determined that a large amount of gold was smuggled in sacks by the Simpson Express Train and the French Post Office, the necessary intervention could not be made, considering that the political relations with the Entente States would deteriorate.

As a result of all these smuggling activities, we can say that the gold stock in the country dramatically dropped during the First World War and the Armistice period. The gold stock in the country, which was estimated at 62 million Liras before the war, fell to a quarter at the end of 1922. As a result, gold smuggled abroad as well as the effect of the gold remaining in the Arab lands left Turkey in such a decrease in the gold stock. This situation caused the Ankara Government to resolutely fight against gold smuggling both during and after the National Struggle and to continue the measures taken previously to protect the gold stock in the country.